

Nr 312

Av herr **Holmberg m. fl.**, om en översyn av forskningens och forskningsplaneringens organisation.

(Lika lydande med motion nr 275 i Första kammaren)

Att forskningspolitiken är av betydelse för ett lands materiella och kulturella utveckling är oomstritt. Beslut i centrala forskningspolitiska frågor påverkar på lång sikt samhället i dess helhet. Sambandet mellan ett lands forskningspolitik och dess allmänna utveckling följer emellertid komplicerade och svårutredda regler.

I.

Den totala satsningen

Det stöter på svårigheter att göra meningsfulla jämförelser mellan olika länders satsning på forsknings- och utvecklingsarbete (FoU). Den vanligaste metoden att ange måttet på denna satsning, i procent av bruttonationalprodukten (BNP), belastas av flera felkällor, eftersom mätningar och skattningar av såväl forskningsinsatser som BNP sker med olika förutsättningar i olika länder. I vissa fall är dock skillnaderna i uppgifterna från olika länder så stora att de måste motsvara verkliga skillnader. Trots materialets bristfällighet visar en internationell jämförelse att det inte existerar något enkelt samband mellan storleken på satsningen på FoU och den industriella, ekonomiska och kulturella utvecklingen. Det är inte självklart att det land som satsar mest på FoU har den snabbaste tillväxten. Utöver den totala satsningen är en mängd faktorer av vital betydelse. Man kan peka på avvägningar mellan forskningsorgan, mellan grundforskning och målforskning, mellan olika ämnesområden, mellan projekttyper och mellan enskilda projekt. Vidare är det av vikt att landet har tillgång till goda forskare och att det finns effektiva metoder att föra forskningsresultaten vidare dels till dem som skall nyttiggöra dem och dels till andra forskare. Slutligen är landets allmänna ekonomiska och kulturella utvecklingsnivå en väsentlig faktor. Stora ekonomiska satsningar på inhemsk forskning är givetvis av större värde för ett högindustrialiserat land än för ett utvecklingsland i dess första uppbyggnadsskede.

Det torde inte erfordras någon mer ingående analys för att konstatera att Sverige för sin fortsatta ekonomiska tillväxt är starkt beroende av forsk-

ning och utvecklingsarbete. Landet är litet, högindustrialiserat och har begränsade naturtillgångar. I den situationen kommer den internationella konkurrensen att kräva en produktion av allt högre »intelligenstäthet», vilket medför att en växande del av våra samlade ekonomiska resurser kommer att behöva tas i anspråk för forsknings- och utvecklingsarbete. I den mån bristande tillgång på kvalificerad forskningspersonal tidigare utgjort ett hinder för ökade satsningar, bör detta lätt kunna undanröjas genom en klok politik på forskarutbildningens område.

Som nyss påpekats är en mängd faktorer avgörande för vilken utdelning satsningarna på FoU slutligen kommer att ge. För att kunna fatta riktiga och välgrundade beslut på de punkter där mänsklig påverkan över huvud är möjlig är det nödvändigt med en väl fungerande organisation för forskningsplaneringen, som ger möjlighet till överblick över hela forskningsfältet, till analys av alternativa lösningar och till en principiell forskningspolitisk debatt, som bygger på relevanta fakta.

En meningsfull debatt om storleken på de medel som bör satsas på forskning och utvecklingsarbete och om deras fördelning förutsätter en ingående kännedom om den nuvarande situationen. Att besvara frågan hur mycket som i dag läggs ned på FoU och hur insatserna fördelar sig på olika sektorer är för närvarande inte möjligt annat än i fråga om vissa i och för sig mycket betydelsefulla avsnitt.

Sedan ett antal år pågår inom statistiska centralbyrån uppbyggnaden av en forskningsstatistik avsedd att tjäna som underlag för planeringen av forskningspolitiken. Denna uppbyggnad sker etappvis. Den första etappen avser den tekniska och naturvetenskapliga forsknings- och utvecklingsverksamheten inom industrin. Den tredje och hittills senaste rapporten inom denna första etapp publicerades i april 1969 och avsåg åren 1965—1967. Den andra etappen avser teknisk och naturvetenskaplig FoU inom statliga verk och myndigheter, statliga och privata forskningsinstitut, fonder, stiftelser etc.; den senast publicerade undersökningen i denna etapp redovisades i februari 1969. Den tredje etappen, som är avsedd att gälla FoU vid universitet och högskolor, har ännu inte kommit så långt att några resultat publicerats. En rapport till OECD angående teknisk och naturvetenskaplig forsknings- och utvecklingsverksamhet i Sverige året 1967, dagtecknad den 30 juli 1969, bygger på ovannämnda redovisade undersökningar och visst aktuellt material samt på schablonmässiga uppskattningar av verksamheten vid universitet och högskolor. Detta är svensk forskningsstatistikens aktuella position.

Med hänsyn till forskningsstatistikens betydelse för forskningsplaneringen är det av stor vikt att uppbyggnadsarbetet sker med största skyndsamhet, så att man så snart som möjligt får tillgång till statistiskt material från samtliga forskningsorgan och detta inte bara rörande den tekniska och naturvetenskapliga verksamheten. I detta sammanhang måste påpekas det

angelägna i att statistiska centralbyrån erhåller erforderliga medel för denna uppbyggnad. SCB har i sina anslagsframställningar för budgetåret 1970/71 begärt att få ytterligare 326 000 kronor för utbyggnad av forskningsstatistiken. Med anledning av programbudgeteringssystemet är det svårt att ur statsverkspropositionen utläsa Kungl. Maj:ts bedömning av denna begäran. Eftersom Kungl. Maj:ts förslag, att riksdagen till Statistiska centralbyrån: Statistik, register och prognoser anvisar ett förslagsanslag av 70 000 000 kronor, innebär en prutning på över 10 miljoner kronor av SCB:s eget förslag, finns det risk för att forskningsstatistiken inte byggs ut i den takt som ursprungligen avsetts, såvida inte ett klarläggande uttalande görs, varför vi förordar ett sådant.

Forskningsorgan

Vid en schematisk beskrivning av den svenska forsknings- och utvecklingsverksamheten kan man lämpligen begagna följande uppdelning: a) FoU organiserad av myndigheter, organisationer, institut etc. b) FoU vid universitet och högskolor, c) industriforskning. Samhället har del i ansvaret för utvecklingen inom samtliga dessa sektorer.

a) Bl. a. genom SCB:s material har man en relativt god överblick över hur stora summor staten lägger ned på sådan FoU-verksamhet som finansieras via särskilda organ av typen forskningsråd. Däremot är en analys behövlig i fråga om vilken typ av forskningsverksamhet man därigenom bekostar. Forskningsrådets uppgift ansågs från början vara att ge anslag till projekt men inte till permanent verksamhet eller till forskningens basorganisation. Forskningsråden skulle stödja spjutspetsarna på forskningens område; genom dem skulle man snabbt kunna komma i gång med nya projekt på nya områden och med nya metoder. När verksamheten hunnit stadga sig, skulle finansieringen av den länkas över till basorganisationens ordinarie anslag. Denna målsättning har i viss mån förfelats, ty genom att anslagen till basorganisationen via universitets- och högskolebudgeten har varit så knappt tilltagna, har överlänkningsen till stor del förhindrats, och forskningsråden har i praktiken fått sin utgiftsstat belastad av permanenta forskartjänster. Detta har i sin tur lett till att forskningsråden i sin legitima önskan att skapa utrymme för ny verksamhet har varit tvungna att begära anslagshöjningar av högst uppseendeväckande dimensioner, vilket dock inte i någon större utsträckning vunnit bifall.

b) Problemet torde inte kunna lösas på något annat sätt än att basorganisationen förstärks. Några säkra uppgifter om hur stora summor staten satsar på forskning inom universitet och högskolor finns, som tidigare påpekats, inte. I sin senaste OECD-rapport bygger SCB sina uppgifter på schablonen att 30 % av anslagen till fakulteterna tas i anspråk för forsk-

ning. Även om detta är en betydande minskning av den tidigare skattningen 50 %, kan man hysa tvivel om att siffran är tillräckligt liten. (Osäkerheten i detta sammanhang visar på nödvändigheten av en forcering av uppbyggnaden av SCB:s forskningsstatistik.) Att den hittillsvarande utvecklingen inneburit en ständig relativ minskning av forskningsandelen är säkert.

En förbättring härvidlag åstadkommes inte enbart genom en i och för sig nödvändig höjning av anslagen till universitet och högskolor utan också genom åtgärder på det inre organisatoriska planet. Det är t. ex. av vikt att se till att forskarna får tillfälle att så mycket som möjligt ägna sig åt just forskning. Vi vill i detta sammanhang aktualisera vårt tidigare framförda förslag om en översyn av arbetsuppgifterna för de högsta tjänsterna, främst professurerna. Det är vidare väsentligt att det ges möjlighet till långsiktig planering av utbyggnadsarbetet. En detalj där ett missförhållande genast kan utpekas är ordningen för inrättande av högre tjänster. Universitetskanslersämbetet har flera gånger påpekat att myndigheternas beslut i sådana frågor bör fattas längre tid i förväg än vad som nu sker. UKÄ har därför i sina anslagsäskanden för kommande budgetår liksom i fjol redovisat tvåårsplaner för inrättande av högre tjänster och anser sig böra med skärpa understryka vikten av att dessa tvåårsplaner omsätts i beslut. Någon reaktion på denna begäran kan inte förmärkas i årets statsverksproposition, som endast föreslår riksdagsbeslut om inrättande av högre tjänster under det närmaste året med undantag för utbyggnaden av den humanistiska fakulteten vid Umeå universitet, utbyggnaden av den medicinska fakulteten i Linköping samt en enstaka professur i vardera Uppsala, Lund och Umeå, vilka senare alla föreslås inrättade den 1 juli 1971. En ändring av praxis i enlighet med UKÄ:s förslag bör enligt vår mening komma till stånd.

c) Angående industriforskningen finns, som ovan nämnts, genom SCB:s rapporter ett ganska ingående beskrivande material. Ur detta kan man bl. a. utläsa, att industriföretagens egen FoU-verksamhet mellan 1965 och 1967 steg med en kvarts miljard kronor till över 1,1 miljard kronor, vilket med hänsyn till vår internationella konkurrenskrafts beroende av denna verksamhet är en glädjande utveckling. Tillfredsställelsen begränsas tyvärr av det förhållandet att insatserna är mycket ojämna såväl mellan de olika företagen som mellan branscherna. Expansionen har ägt rum i de stora företagen. Det är dessa som har möjligheten att satsa betydande summor på FoU. De medelstora och — självfallet — mindre företagen har däremot i regel icke denna möjlighet annat än via branschvis bildade forskningsinstitut. Ytterligare åtgärder måste därför vidtas för att stödja och uppmuntra till FoU-aktiviteter hos dessa företag.

Denna stimulans kan ske både direkt och indirekt. Staten kan exempelvis medge skatteavdrag för företagens avsättning till forskningsfonder. (En proposition med denna innebörd lär vara att vänta under 1970.) Vidare kan

man tillämpa det system som tidigare prövats i Canada, där företagen tilläts göra avdrag med belopp som med en viss procent översteg det belopp som verkligen utnyttjats för FoU-verksamhet. Stöd till företag och branschforskningsinstitut enligt de principer som gällt för Malmfonden med villkorlig återbetalningsskyldighet, nämligen om forskningsinsatsen ger ekonomisk utdelning, har också stora förtjänster; en svårighet ligger här i att undvika en snedvridning av konkurrensförhållandena.

Ansaret för det direkta statliga stödet till industriell FoU är nu huvudsakligen lagt på styrelsen för teknisk utveckling, STU, som därigenom givetvis fyller en viktig funktion, ehuru såväl formerna för som innehållet i dess verksamhet bör omprövas. De verkligt stora insatserna för att främja FoU-verksamhet inom företagen kan aldrig vara en sak för STU utan för regering och riksdag genom utformningen av en klok näringspolitik. Hur mycket pengar ett företag är villigt att satsa på FoU är sist och slutligen en fråga om företagets ekonomiska bärkraft. Om man tvingas konstatera att företagen och branscherna inte själva kan klara finansieringen av FoU-verksamheten, är det givetvis rent allmänt en riktigare lösning att genom en företagsvänlig politik öka utrymmet för satsningar på denna nödvändiga verksamhet än att sätta sin tilltro till statliga utvecklingsbolag o. d. Inom vissa områden är uppgifterna emellertid så omfattande att ett mera direkt statligt engagemang blir nödvändigt. Detta kan då med fördel ske i den samarbetsform som t. ex. tillämpas i ASEA-ATOM.

En mycket väsentlig insats kan staten göra genom att i ökad utsträckning lägga ut beställningar på FoU-arbeten i företagen. Omvänt bör näringslivet uppmuntras att köpa forskningsarbeten av offentliga institutioner, så att de offentliga investeringarna i dyrbara anläggningar utnyttjas så mycket som möjligt, och så att samhällsekonomiskt ofördelaktiga dubbleringar av anläggningar undviks. Avgörande för om denna politik skall lyckas är avgiftspolitiken. Till en början torde avgifterna få beräknas efter de extra kostnader beställningarna vållat forskningsinstitutionerna.

Utöver den forskningssamverkan mellan statliga organ och näringslivet som från statens sida handläggs genom STU kan sådan underlättas på andra sätt. Beaktansvärda förslag har framförts i detta syfte. Vi vill peka på det omfattande utredningsarbete som utförts angående forskningssamverkan universitet och högskolor—näringsliv och som i UKÄ:s anslagsaskanden för kommande budgetår resulterat i ett konkret förslag om försöksverksamhet med några samverkansgrupper, s. k. PFU-grupper, på både lokal- och riksnivå. Detta förslag har inte fått gensvar i regeringen, som i statsverkspropositionen vid beräkningen av anslaget Förvaltningarna m. m. vid universiteten och vissa högskolor inte tagit med det begärda beloppet för denna försöksverksamhet, 560 000 kronor. Med hänsyn till angelägenheten av denna försöksverksamhet föreslår vi att anslaget höjs med 450 000 kronor.

Grundforskning — målforskning

Vad gäller frågan hur insatserna för FoU skall fördela sig mellan å ena sidan grundforskning och å andra sidan målinriktad forskning och utvecklingsarbete, måste till en början slås fast att en klar gränslinje är omöjlig att dra. Att grundforskning utgör en förutsättning för den andra verksamheten torde inte behöva påpekas. Däremot skulle möjligen kunna hävdas, att grundforskning inte vore en central uppgift för ett litet land som Sverige med dess jämförelsevis begränsade resurser; totalt sett kan vårt land ändå inte tillföra mänskligheten särskilt många nya forskningsrön. Av flera skäl måste emellertid ett sådant resonemang avvisas. Ett totalt internationellt beroende skulle verka hämmande på utvecklingen inom de övriga forskningsområdena. Målforskningen och utvecklingsarbetet bör stå i nära kontakt med grundforskningen, för att den senares resultat snabbt skall kunna nyttiggöras. Den grundforskning som bedrivs i det egna landet är den som snabbast och effektivast kommer till nytta. En intensiv svensk grundforskningsverksamhet bidrar till att hålla forskarkvalitén över hela fältet på en hög internationell nivå, vilket är nödvändigt bl. a. för ett effektivt tillgodogörande av forskningsresultat i främmande länder.

Ämnesområden

Forskningspolitiken måste inrymma beslut om fördelningen av den samlade insatsen på olika ämnesområden. Förståelsen för behovet av medicinsk, teknisk och till viss del naturvetenskaplig forskning har länge varit stor. Detta är också den forskning som är dyrast. Samhället får emellertid inte bortse från vikten av att övriga forskningsområden hålls på en hög nivå. Religionsvetenskaplig, humanistisk, samhällsvetenskaplig och juridisk forskning är alla ägnade att skapa förutsättningar för förbättringar av mänskliga relationer och såväl materiell som kulturell utveckling. Forskning som behandlar människan och kulturen är samhällsnyttig forskning.

Det är trots allt ofrånkomligt att en prioritering måste äga rum. Den prioritering som nu sker upplevs emellertid som otillfredsställande, dels därför att vi saknar en analys av nuvarande fördelning liksom en principiell debatt i dessa frågor, och dels därför att de totala ramarna är så knappt tilltagna att prioriteringen i praktiken innebär att alla områden kommer i ett trångt läge.

Enskilda projekt

Det led i forskningsplaneringen som utgörs av valet mellan olika forskningsprojekt bör ligga på flera nivåer. Det är självklart att samhället har starka skäl att engagera sig i besluten om de stora, ytterligt kostnadskrävan-

de projekt, av vilka vårt land endast har råd med ett fåtal. Vid bedömning av vilka forsknings- och utvecklingsprogram av denna storlek, som man skall starta, bör även bedömas vilka alternativ som finns eller skulle kunna finnas. En meningsfull diskussion i dessa frågor förutsätter då givetvis att alternativen redovisas och analyseras. När beslut fattas skall mål och motiveringar vara definierade.

En helt annan typ av bedömning blir aktuell när man skall behandla stöd till mindre forskningsprojekt. Kostnaderna blir här så mycket lägre, att valet mellan enskilda projekt bör träffas på lägre nivå, inom forskningsråden och utbildningsanstalterna. Den statliga prioriteringen blir här aktuell vid fördelningen av medlen mellan de olika forskningsråden och fakulteterna och blir i realiteten en prioritering mellan ämnesområden.

Avvägningen mellan hur stor del av den samlade forskningspotentialen som skall föras till de stora kostnadskrävande projekten respektive till de mindre är givetvis också ett led i forskningsplaneringen.

II.

Vi har i det föregående pekat på en rad punkter på vilka man har att fatta beslut vid forskningsplaneringen. Alla dessa beslut tillsammans ger en samlad bild av landets forskningspolitik, ehuru det samtidigt bör framhållas att samtliga dessa beslut inte är politiska beslut. Det är givet att besluten måste fattas på olika nivåer. Även om det finns möjlighet för landets högsta beslutande organ att styra besluten på alla punkter inom forskningsplaneringen är det inte sagt att denna möjlighet till fullo bör utnyttjas. Statens intresse av att påverka hur stor del av BNP som skall tas i anspråk för FoU-verksamhet måste exempelvis vara större än dess intresse av att lägga sig i valet mellan enskilda mindre projekt.

Många frågor inställer sig vid ett studium av den svenska forskningens och forskningsplaneringens organisation. Vi vill här peka på några.

1. Är beslutsfattandet i dag förlagt till lämpliga nivåer?

Det måste slås fast att det är de politiskt valda organen som skall besluta på sådana punkter där den allmänna forskningspolitiska målsättningen är avgörande för vilket beslut som skall fattas. Däremot synes det olämpligt med en alltför stark styrning av de beslut som gäller omsättningen av de principiella besluten i praktiken och där t. ex. vetenskapliga ställningstaganden bör vara avgörande. Frågan är om den mycket oöverskådliga ordning som i dag råder på detta område är den lämpligaste. Förekommer en onödigt stark central styrning på sådana områden där en delegering vore mer ändamålsenlig? Förekommer det omvänt att vissa beslut fattas på en alltför låg nivå i sådana frågor som borde avgöras genom politiska beslut? Vilka förändringar i nuvarande ordning vore ägnade att skapa ett bättre system? Vi anser en översyn av detta frågekomplex nödvändig.

2. Finns förutsättningarna för den principiella forskningspolitiska debatt som måste ligga till grund för utformandet av den nationella forskningspolitiken?

Erforderliga förutsättningar är t. ex. en tillfredsställande faktaredovisning angående FoU-verksamhetens nuvarande situation och utveckling, en systematisk prognosverksamhet som underlag för bedömningen av den kommande utvecklingen, en redovisning av alternativa lösningar av de forskningspolitiska problemen med en tillfredsställande analys av deras innebörd i olika avseenden. Vi har i det föregående pekat på några brister i detta avseende och anser att många förbättringar skulle kunna genomföras. Vi anser en översyn av hela detta frågekomplex nödvändig.

3. Har samhällets organ för planering av forskningspolitiken, för stöd till FoU-verksamhet och för samverkan mellan olika intressenter den lämpligaste utformningen?

Man kan t. ex. betvivla ändamålsenligheten i forskningsberedningens målsättning, status och arbetsformer. Detsamma kan sägas om STU. Det kan med fog betvivlas att alla parter, som — med hänsyn till att inte bara staten har ansvaret för samhällsutvecklingen — har ett legitimt intresse av att delta i forskningsplaneringen, nu har tillfälle till detta i de lämpligaste formerna. Vi är övertygade om att mycket skulle kunna vinnas genom lämpliga åtgärder på detta område och anser en översyn av hela frågekomplexet nödvändig.

4. Utnyttjas de medel som satsats på forskning och utvecklingsarbete så effektivt som möjligt? Är organisationen av forskningsenheterna sådan att avsikten med satsningarna kan fullföljas på bästa sätt?

Vi kan som exempel på brister i detta avseende peka på vad vi tidigare i motionen anført angående arbetsförhållandena och arbetsuppgifterna för innehavarna av högre forskartjänster, där vi fann en översyn behövlig, eller vad vi anført angående utnyttjandet av de medel som ställs till forskningsrådets förfogande. Även beträffande samtliga hithörande frågor anser vi en översyn nödvändig.

5. Utnyttjas forskningsresultaten på effektivast möjliga sätt?

På denna punkt har under senare år ett antal åtgärder vidtagits för att åstadkomma bättre förhållanden, och ännu flera förslag till åtgärder har framförts. Att man här skulle kunna komma längre än hittills är dock uppenbart. Vi anser att frågan bör tas upp i en samlad översyn av forskningens och forskningsplaneringens organisation.

6. Har Sverige i tillräcklig utsträckning tillgång till kvalificerad personal för forsknings- och utvecklingsverksamhet?

I avsikt att lösa detta problem fattade riksdagen i maj ett omfattande beslut angående forskarutbildning och forskarkarriär. Det stod emellertid redan då klart att flera åtgärder från statsmakternas sida var nödvändiga för att fylla reformbeslutet med ett reellt innehåll och att flera frågor fort-

farande var obesvarade. Vi anser därför att även forskarutbildningen bör tas upp i en samlad översyn av forskningens organisation. Vi vill här aktualisera några särskilda frågor.

a) I samband med 1969 års beslut framhölls från många håll, bl. a. från vårt, att reformen för att inte bli meningslös måste kombineras med att tillräckliga resurser ställdes till förfogande. Det förslag som sedermera blev riksdagens beslut tillgodosåg inte detta krav. I syfte att åstadkomma en förbättring föreslogs att riksdagen skulle besluta att av Kungl. Maj:t begära »förslag om ökade resurser till forskarutbildning och forskarhandledning efter skyndsam analys genomförd av berörda myndigheter om det reella resursbehovet». Detta förslag vann inte riksdagens bifall.

I årets statsverksproposition föreslås vissa höjningar i syfte att i verkligheten omsätta beslutet om utbyggnad av forskarutbildningen. Det bör här uppmärksammas att »UKÄ under de senaste budgetåren i avvaktan på en väntad reformering av forskarutbildningen iakttagit restriktivitet i fråga om förslag om nya forskartjänster och övriga resurser. Mot bakgrund av de nämnda förhållandena ger UKÄ förslagen om tjänster och andra åtgärder för forskarutbildningsändamål mycket hög prioritet och ett betydande utrymme i sin anslagsframställning för budgetåret 1970/71.» (UKÄ:s tryckta framställning s. 36.) Icke förty företas i statsverkspropositionen avsevärda prutningar, som i realiteten omöjliggör ett förverkligande av intentionerna bakom 1969 års beslut om forskarutbildning. Vi anser oss inte, med det otillräckliga underlag som står oss till buds, kunna framföra konkreta förslag om ändringar i de av Kungl. Maj:t föreslagna anslagen, utan stannar vid att åter framföra kravet om en skyndsam analys av resursbehovet samt om Kungl. Maj:ts förslag med anledning av denna analys. Detta utom på två punkter, där vi finner det ytterst angeläget att riksdagen omgående fattar beslut:

I sin anslagsframställning påpekar UKÄ att det kommer att ta lång tid att bygga ut handledningsresurserna i erforderlig utsträckning genom att inrätta permanenta tjänster för forskarutbildning. Också av andra redovisade skäl framhåller ämbetet behovet av särskilda temporära åtgärder för förstärkning av resurserna för forskarutbildningen. Man hemställer därför om en uppräknig av anslaget till Särskilda åtgärder för forskarutbildning med 2 770 000 kronor till 6 170 000 kronor. Denna siffra bör jämföras med uppgiften om att framställningarna till UKÄ om medel från förevarande anslag för innevarande budgetår uppgår till sammanlagt cirka 14 miljoner kronor, vilket ger en fingervisning om läroanstalternas bedömning av forskarutbildningens resursbehov. I statsverkspropositionen föreslår Kungl. Maj:t att riksdagen för detta anslag anvisar 4 400 000 kronor, vilket uppenbarligen är otillräckligt. Vi föreslår att anslaget får den storlek som förordats av UKÄ.

UKÄ har i sin anslagsframställning begärt medel för ytterligare 125 stipendier för forskarutbildning. Kungl. Maj:t har gått med på att föreslå

riksdagen en uppräknning som medger 50 nya forskarstipendier. Även på denna punkt innebär regeringens förslag att 1969 års beslut om utbyggandet av forskarutbildningen till dels förlorar sin mening. Den efterfrågan på forskarutbildning och därmed forskarstipendier som föreligger vid utbildningsanstalterna återspeglas inte heller i UKÄ:s förslag. Vi finner regeringens förslag gå så långt i återhållande riktning att det inte kan accepteras. Vi anser att utrymme bör skapas för de av UKÄ föreslagna 125 nya forskarstipendierna och föreslår därför, att riksdagen till Stipendier för främjande av högre vetenskapliga studier utöver vad Kungl. Maj:t föreslagit anvisar 806 250 kronor ($75 \times 10\,750$).

b) Med hänvisning bl. a. till det klart dokumenterade behovet på arbetsmarknaden av kvalificerad personal, som fått en viss forskarutbildning men inte nödvändigtvis avlagt doktorsexamen, framfördes från flera håll förslaget om inrättande av en, normalt obligatorisk, mellanexamen i forskarutbildningen. För den enskilde studerande skulle denna mellanexamen underlätta planeringen av utbildningen och av forskarinsatsen under utbildningen, liksom den skulle innebära att risktagandet vid beslutet att ge sig in i forskarutbildning bleve mindre. Genom att göra mellanexamen i princip obligatorisk skulle man undvika att den finge den karaktär av »utgallringsstation» för vilken man på sina håll varnat. Vi finner att de argument som under våren 1969 framfördes för förslaget om mellanexamen fortfarande har full styrka och kommer att bli än starkare på grund av det ökade behovet av forskarutbildad arbetskraft som blir resultatet av den omfattande utökning av forsknings- och utvecklingsverksamheten i hela samhället, inte minst i företagen, som är nödvändig.

Vi vill därför än en gång föreslå att mellanexamen inrättas men finner viss ytterligare utredning angående utformningen av denna examen erforderlig.

c) Angående forskarkarriären framhölls att denna borde anpassas till den nya forskarutbildningen och medge ett bibehållande av forskningsvolymen i minst dåvarande omfattning. Riksdagen beslöt i enlighet med statsutskottets förslag att som sin mening ge till känna, att det funnes skäl att man, allteftersom erfarenhet vunnes av det nya systemet, fortsatt övervägde frågan om forskarkarriärens utformning. Vi anser att denna fråga bör tas upp vid den samlade översyn av forskningens organisation som vi i det föregående förordat.

III.

Sammanfattning

Som framgått av vad vi anført föreligger ett starkt behov av en samlad översyn av forskningens och forskningsplaneringens organisation. Vi föreslår därför att en utredning tillsätts med uppgift att behandla alla hithö-

rande frågor, av vilka vi har pekat på några av de mest väsentliga. Detta utredningsuppdrag är synnerligen omfattande, varför arbetsformerna för utredningen måste bli föremål för noggranna överväganden. Utredningen, som med hänsyn till frågornas utomordentliga vikt för samhället givetvis bör vara parlamentariskt sammansatt, torde behöva arbeta med hjälp av lämpliga expertgrupper och referensgrupper, i vilka berörda intressenter får komma till tals. Det kan tänkas att man vid utarbetande av direktiven kommer att finna frågorna så omfattande att de bör behandlas i flera delutredningar, som arbetar i nära samverkan med varandra och kanske med gemensamt kansli. Om ett sådant arrangemang befinnes ändamålsenligt, finns ingen erinran, förutsatt att principen om parlamentarisk utredning av de centrala frågorna inte överges.

Utredningen bör uppmanas att, om det visar sig lämpligt, t. ex. i fråga om forskarutbildningen och forskarkarriären, redovisa sina resultat successivt, liksom den bör uppmanas att i avvaktan på sina slutliga ställningstaganden föreslå temporära lösningar, där sådana är av nöden.

Vi föreslår slutligen riksdagsbeslut i vissa speciella frågor, där vi i enlighet med vad vi anfört i motionen, funnit omedelbara åtgärder nödvändiga.

Med hänvisning till vad som anförts i motionen hemställes,

att riksdagen måtte besluta

I. att i skrivelse till Kungl. Maj:t

a) anhålla att Kungl. Maj:t snarast måtte tillsätta och utfärda direktiv till en parlamentarisk utredning med uppgift att i enlighet med de riktlinjer som angivits i denna motion företa en total och förutsättningslös översyn av den svenska forskningens och forskningsplaneringens organisation,

b) som sin mening ge till känna att utbyggnaden av statistiska centralbyråns forskningsstatistik bör ske i minst den takt och omfattning som motsvaras av centralbyråns äskanden,

c) anhålla att Kungl. Maj:t i framtiden måtte i större utsträckning än hittills redovisa flerårsplaner för inrättande av nya tjänster på professorsnivå och komma med förslag till riksdagsbeslut i anslutning till dessa planer,

d) anhålla om förslag om ökade resurser till forskarutbildning och forskarhandledning efter skyndsam analys, genomförd av berörda myndigheter om det reella resursbehovet,

e) anhålla att Kungl. Maj:t efter företagen utredning om den närmare utformningen måtte föreslå riksdagen att besluta om införande av mellanexamen i forskarutbildningen,

II. att med en höjning av Kungl. Maj:ts förslag med 450 000 kronor, till *Förvaltningarna m. m. vid universiteten och vissa högskolor* för budgetåret 1970/71 anslå 31 138 000 kronor,

III. att med en höjning av Kungl. Maj:ts förslag med 1 770 000 kronor, till *Särskilda åtgärder för forskarutbildning* för budgetåret 1970/71 anslå 6 170 000 kronor,

IV. att med en höjning av Kungl. Maj:ts förslag med 806 250 kronor, till *Stipendier för främjande av högre vetenskapliga studier* för budgetåret 1970/71 anslå 12 208 250 kronor.

Stockholm den 23 januari 1970

Yngve Holmberg (m)

Leif Cassel (m)

Astrid Kristensson (m)

Staffan Burenstam Linder (m)

Rolf Eliasson (m)

Carl Eric Hedin (m)

i Moholm

Tage Magnusson (m)

Karin Wetterström (m)

i Borås
